

Tien Pieter Boussemaere
klimaatacties
die
werken

| Inhoud

Voorwoord	7
Verwarring troef	11
Een vreemde paradox	11
De macht van de twijfelzaaiers	14
De klassieke klimaatcommunicatie	16
De milieual: 'het zoveelste milieuprobleem'	16
Informatieoverload	21
De klassieke klimaatlijstjes	25
Tien klimaatacties die werken	29
Acht principes voor een geloofwaardig klimaatverhaal	29
Een samenspel tussen collectieve actie en je persoonlijke uitstoot	31
Het grote plaatje: collectieve actie	31
Het kleine plaatje: je persoonlijke uitstoot	31
Jouw afvinklijst	38
Actie 1 Informeer jezelf	43
Oorzaken	44
Hoe werkt het broeikaseffect?	45
CO ₂ heeft de grootste impact	46
De essentie: fossiele brandstoffen	48
Gevolgen	54
Een paar graden meer of minder	56
Klimaattraagheid	59
Een razende rechte lijn	62
...met abrupte veranderingen en tempoversnellingen	63
De gevolgen voor de Lage Landen: de grote lijnen	65

Hoeveel tijd hebben we nog?	66
Een koolstofarme samenleving? Ten laatste in 2050	66
CO ₂ uit de atmosfeer halen	68
Actie 2 Beïnvloed je omgeving	71
Het dominante klimaatgesprek is stilte	71
Hardnekkige barrières	73
Afstand	73
Slechte gevoelens	74
Dissonantie	74
De culturele en sociale omgeving	75
Verbreek de stilte	76
Waarover moet je wel/niet praten?.....	76
Hoe moet je er wel/niet over praten?.....	78
Actie 3 Beïnvloed je overheid	81
Herinner politici aan het klimaatakkoord	81
Concrete actiepunten	84
De kern van de oplossing: koolstofarme elektriciteit	87
Hernieuwbare energie: mythe of realiteit?	88
Wind	89
Zon	93
Waterkracht	97
Biomassa	98
Geothermie	99
Andere hernieuwbare-energiebronnen.....	100
Grote en slimme energienetwerken met opslag	101
Slimme netwerken.....	102
Grote netwerken	103
Opslagtechnieken	105
Conclusie.....	111

De rol van energie-efficiëntie	112
Het reboundeffect	114
Nutteloze energie-efficiëntie.....	116
Conclusie	117
Wat met kernenergie?	119
De voordelen	119
De nadelen	120
De toekomstige generatie kernreactoren	123
Actie 4 Kies de juiste elektriciteit	127
Kies voor échte groene stroom	128
Echte groene stroom gezocht	128
Echte groene stroom gevonden	130
Wek je eigen groene stroom op: alleen of in groepsverband	131
Eigen zonnepanelen	131
Collectief investeren	137
Actie 5 Spring verstandig om met elektriciteit	141
Kies energiezuinige producten	144
Gebruik ze verstandig	146
Actie 6 Kies de juiste motor	149
De bekende alternatieven: benen, fiets, openbaar vervoer en autodelen	150
De elektrische wagen	153
Elektrisch rijden	156
Hoe klimaatvriendelijk zijn elektrische wagens?	161
Wat met het vrachtverkeer op de weg?	167
Actie 7 Vlieg verstandig	173
5 procent... <i>and counting</i>	174
Wat te doen?	179
Wat met de scheepvaart?	183
Actie 8 Isoleer, isoleer, isoleer	187
Energiezuinig wonen	187
Isoleren: waar beginnen?	191

Actie 9 Kies de juiste verwarmingsbron	197
Verwarming	197
Warmtenetten op basis van restwarmte	199
Warmtenetten op basis van geothermie	200
Elektrische warmtepompen	201
Hernieuwbaar gas	203
Warm water	205
Actie 10 Vermijd rund- en lamsvlees	209
De koe bij de hoorns vatten	212
Voedselkilometers en voedselverspilling doorgeprikt?	218
Er borrelt iets in onze keukens	219
Precisiefermentatie.....	220
Kweekvlees	222
Conclusie	225
Addendum Zijn er voldoende grondstoffen om de energietransitie met de juiste snelheid waar te maken?	227
Niet zeldzaam, maar kritiek	229
De zorgenkindjes onder de ‘kritieke’ metalen	229
Kobalt	230
De groep ‘zeldzame aardmetalen’	230
Lithium	232
Nikkel	232
Oplossingen	233
Eigen mijnen	233
Nieuwe technologieën met minder impact	235
Hergebruik en recycling	235
Conclusie	237
Dankwoord	239
Noten	243
Literatuurlijst	277

| Voorwoord

Het was even zoeken tussen de vele negatieve berichten. Maar tijdens de coronacrisis viel wel degelijk goed nieuws te rapen. Zo goed zelfs dat ik meermaals – volledig coronaproof, in mijn living – een bescheiden vreugdedansje maakte.

Het begon in september 2020 met de belofte van China, met voorsprong 's werelds grootste uitstoter van broeikasgassen, om ten laatste in 2060 'koolstofneutraal' te draaien. Voor een economische groeireus met tegelijk veel armoede is dat best wel ambitieus.

Een maand later was Japan aan de beurt. Het streefdoel van de op twee na grootste economie ter wereld is nu om in 2050 netto geen extra broeikasgassen meer in de atmosfeer te brengen. Daarmee onderschrijft het land van de rijzende zon de beloftes van andere industriële (groot)machten zoals Zuid-Korea, Groot-Brittannië, Zuid-Afrika en de Europese Unie. Zij gaven eerder al aan om tegen 2050 klimaatneutraal te willen zijn. En intussen, sinds de verkiezing van Joe Biden tot president, voegden ook de Amerikanen en de Canadezen zich bij de '2050-club'. Deze industrielanden staan samen in voor bijna 60 procent van de mondiale uitstoot van broeikasgassen.

Vooraf de Chinese aankondiging kwam als een verrassing. Tot dan toe had China in klimaatonderhandelingen altijd ingezet op het recht om eerst hetzelfde ontwikkelingsniveau als de westerse wereld te bereiken vooraleer een serieus klimaatbeleid te hoeven voeren. De Chinese ommezwaai is dan ook een echte gamechanger, en het legt een grote druk op landen als Brazilië, India, Rusland en Australië om binnenkort met gelijkaardige engagementen voor de dag te komen.

Maar zijn deze nieuwe beloftes voldoende? Het antwoord op die vraag is dubbel. Streef je naar maximaal +1,5 graden Celsius tegen 2100, dan schieten deze aangescherpte beloftes schromelijk tekort. Dat is slecht nieuws voor bijvoorbeeld koraalriffen, laaggelegen gebieden, talrijke ijsmassa's, regio's waar het nu al ondraaglijk warm kan zijn.

Maar volgens Climate Action Tracker brengen deze nieuwe beloftes wel de veelbesproken 2 gradengrens weer in het vizier. Een strikte uitvoering zou de gemiddelde wereldtemperatuur tegen 2100 immers op +2,4 tot +2 graden brengen.

Daarmee zouden we ontsnappen aan de absolute doemscenario's die gepaard gaan met het overschrijden van de +3 of +4 gradengrens. Doemscenario's die tot een paar jaar geleden nog onafwendbaar leken.

Toch is de strijd verre van gestreden. Deze recente ontwikkelingen betekenen immers minimaal twee dingen:

(1) De gemiddelde wereldtemperatuur blijft de komende decennia met zekerheid oplopen, want we blijven minstens tot 2050/2060 extra broeikasgassen in de atmosfeer pompen. We staan dus sowieso aan de vooravond van een zeespiegelstijging en talrijke klimaatveranderingen die veel ingrijpender zullen zijn dan wat we nu zien. Op dit ogenblik hebben we immers een gemiddelde opwarming van 'amper' +1,2 graden achter de kiezen. Toch zorgt dit nu al voor tal van ongeziene weers-extremen. Voor wie het zich nog niet realiseerde: we leven allang niet meer in het klimaat van onze grootouders.

Denk maar aan de nooit eerder geziene bosbranden die onlangs grote delen rond de poolcirkel, Australië en de Verenigde Staten verschroelden, het record-aantal Noord-Atlantische orkanen in 2020 of de verdubbeling van het aantal zware overstromingen dat nu bijna jaarlijks tientallen tot honderden Japanners het leven kost. En terwijl ik dit schrijf, stijgt het kwik in het westen van Canada richting 50 graden Celsius. Daarmee werd het oude warmterecord uit 1937 in één keer met bijna 5 graden geklopt. Dat is ongezien. Deze regio ligt bovendien aan de Stille Oceaan én rond 50ste breedtegraad. Dat is dezelfde breedtegraad als België, en het betekent dat ze ongeveer hetzelfde maritieme klimaat hebben als wij.

In Nederland en België steeg het kwik voor het eerst boven 40 graden Celsius in 2019 – in Begijnendijk (centraal België) werd toen 41,8 graden opgemeten. Dat was met voorsprong een absoluut record. Maar we kunnen niet langer uitsluiten dat we ook bij ons een zomer krijgen waarin het kwik de 45 graden benadert of zelfs overschrijdt. Temperaturen van 45 graden en meer kunnen dodelijk zijn, zeker als ze gepaard gaan met een hoge luchtvochtigheid. Dan helpt zweten niet meer en raakt ons lichaam oververhit.

Klimatologen spreken in dat verband steeds vaker over 'zwarte zwanen': het klimaat is stilaan zo ontregeld dat we het onverwachte moeten verwachten. Daar moeten we ons als samenleving zo goed en zo kwaad mogelijk op voorbereiden, waarbij we ook de ons omringende natuur zo veel mogelijk een helpende hand moeten toesteken (= adaptatie).

(2) Maar naast ons proberen aan te passen aan wat komen zal, moeten de vele aangescherpte beloftes in de eerste plaats strikt worden uitgevoerd, en liefst nog verder worden uitgebreid. Dat is doenbaar en betaalbaar, maar tegelijk niet vanzelfsprekend. China verbruikt bijvoorbeeld de helft van alle steenkool in de wereld om de helft van alle staal en cement te produceren. En het bouwt nog steeds kolencentrales, hoewel die onrendabel en onnodig zijn. Tegelijk is China verreweg de grootste investeerder, producent en consument van duurzame energie. Een op drie zonnepanelen en windturbines, zowat de helft van alle elektrische auto's en meer dan 90 procent van alle elektrische bussen en tweewielers ter wereld bevindt zich bijvoorbeeld in China.

De Amerikanen moeten dan weer klimaatneutraal zien te worden in een tijdsbestek van amper zes toekomstige presidentsverkiezingen. Dat is krap en kan enkel als alle neuzen de komende decennia in dezelfde richting wijzen. Je mag er bijvoorbeeld niet aan denken wat er gebeurt als het klimaatbeleid tijdens een van deze zes presidentstermijnen zelfs maar een beetje zou lijken op dat van voormalig president Donald Trump.

Ook de Europese inspanningen moeten vanaf vandaag minstens maal drie om de klimaatbeloftes waar te maken. Bovendien moeten we ook nog eens op relatief grote schaal CO₂ uit de atmosfeer zien te verwijderen tegen 2050. Anders kunnen we nooit de beoogde klimaatneutraliteit bereiken. Maar hoe we dat concreet gaan doen, is nog onduidelijk.

Er moeten dus nog vele knopen ontward worden om tot een klimaatneutrale wereld te komen, en vooral de komende tien jaar zijn daarbij cruciaal. Als we de toekomstige klimaatimpact nog enigszins onder controle willen houden (lees: onder +2 graden blijven), dan moet de wereldwijde uitstoot immers al in 2030 met minstens 20 procent gedaald zijn – en zelfs met zowat de helft als we de 1,5 gradengrens willen halen. Dat lukt alleen door het gebruik van steenkool, olie en gas zo snel mogelijk overboord te kieperen en prompt de koolstofarme alternatieven te omarmen.

Het goede nieuws is dat bijna alles al voorhanden is. Steenkool, olie en gas zijn – zelfs in het vereiste tempo – technisch perfect vervangbaar en deze omslag komt de economie op middellange termijn alleen maar ten goede. Onze levensstandaard hoeft daar niet onder te lijden en het maakt ons onafhankelijk van landen met een bedenkelijke reputatie zoals Saoedi-Arabië en Rusland.

Veel koolstofarme technologieën zijn nu al goedkoop. Andere komen met een prijskaartje. Gelukkig is geld een relatief begrip. Want wat vandaag erg duur is, kan morgen spotgoedkoop zijn. Denk maar aan de gigantische prijzenslag van

Bousssemaere, Pieter
Tien klimaatacties die werken

© 2021 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Pieter Boussemaere
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregistreerde
merk van Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective
Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk augustus 2018
Zesde, geactualiseerde editie september 2021

Omslagontwerp: Herman Houbrechts
Cartoons: Lectr
Opmaak binnenwerk: Ready2Print
Tabellen en grafieken: Sin Aerts
Klimaatcompensatie: CO₂logic

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

ISBN 978 90 5908 926 6
D/2021/0034/367
NUR 371